

ירושלים בתורה (ח) /

נחלת בנימין – נחלת שכינה (חלק א)

השבטים הראשונים – ראובן, יהודה, לוי, בנימין ויוסף – שאין קריטריון אחד לסדר הופעתם, והוא נראה כשילוב כלשהו של סדר לידתם ושל סדר התנחלותם הגאוגרפי.

מקומו של ראובן בראש מובן, בהיותו בכור יעקב ולאה גם יחד. על שמעון, כאמור, מדלג הכתוב, דבר הקשור בוודאי גם בברכת יעקב.² מה שנוותר אפוא להסביר הוא סדר ברכתם של ארבעת השבטים האחרים: יהודה, המנהיג המיועד למלכות, שנתברך לאחר ראובן; אחריו לוי ובנימין; ואחריהם יוסף.

דומה שיש כאן מעין מבנה סימטרי. בשני הקצוות מופיעים שני הכוחות המרכזיים בעם ישראל בשעתו ולדורות: יהודה, המיועד למלכות מבני לאה, ויוסף – בכורה של רחל, המשנה למלך מצרים, שזכה לנחלה כפולה בארץ ישראל (נחלות אפרים ומנשה). בתווך, בין יהודה ליוסף, נתברכו לוי ובנימין. ואכן, מבחינה גאוגרפית מצויה נחלת בנימין בין נחלת יוסף (וליתר דיוק, נחלת אפרים) שבצפונה לבין נחלת יהודה שבדרומה, ואילו לוי, אין לו נחלה בארץ ישראל – ה' הוא נחלתו, מפני שהוא עובד המשכן (ראה דברים י', ט; י"ח, ב).

עם זאת, עדיין יש כאן קושי: מדוע נתברך בנימין, בנה הצעיר של רחל, מיד לאחר לוי, ובכך קדם ליוסף בכורה? המפרשים עמדו על כך, וכך כתב רש"י (ד"ה לבנימין אמר):

לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה, וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר 'וימאס באהל יוסף' (תהילים ע"ח, ז). ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף.

לפי רש"י, סמיכות יוסף ובנימין אינה נובעת מהיותם בני רחל, כי אם מן המכנה המשותף לשלושת השבטים הללו – השראת שכינה – שבהתאם לה גם נקבע סדרם: תחילה נתברכו בזה אחר זה לוי, העובד במקדש, ובנימין, שבחלקו נבנה המקדש;³ ורק לאחריהם נתברך יוסף, שבחלקו שכן משכן שילה, החביב פחות מן המקדש הקבוע.

להשלמת עיונו בירושלים בתורה נעסוק בשיעורים הבאים בברכת משה לבנימין, תוך ניתוח המשמעויות של היות נחלת בנימין נחלת שכינה. נתחיל בניתוח הברכה עצמה, ובפרט בהבנת המילה "כתפיו", ואחר כך נבחן את המשמעויות השונות של השראת שכינה במקום נמוך. עיון זה מהווה השלמה מסוימת לניתוח מצבה הטופוגרפי של ירושלים, תוך התייחסות למשמעויותיו הרוחניות.

בשיעור זה נעסוק בע"ה בביאור משמעותה של ברכת משה לבנימין:

לבנימין אמר ידך ה' ישפן לבטח עליו חפץ עליו כל היום ובין כתפיו שכן (דברים ל"ג, יב).

בברכה זו קושרת התורה לראשונה את השראת השכינה למקום מסוים בארץ ישראל – נחלת בנימין. להלן ננסה להבין את המיקום המופיע בברכה ואת משמעותו: מדוע נבחרה נחלת בנימין להיות נחלת שכינה, במה מתבטא הדבר ומהו השלכותיו.

א. ברכת משה לבנימין

1. סדר השבטים בברכת משה ומקומו של בנימין בה

בפרשת וזאת הברכה (דברים ל"ג) מתוארת ברכת משה לשבטים לפני מותו. על מנת להבין את הברכה לבנימין, עלינו לעיין תחילה בסדר השבטים בברכה: ראובן, יהודה, לוי, בנימין, יוסף, זבולון, יששכר, גד, דן, נפתלי, אשר (שמעון חסר).¹

ארבעת השבטים האחרונים הם בני השפחות, וגם גאוגרפית הם מצויים בקצות הארץ (בעבר הירדן המזרחי ובצפון). זבולון ויששכר הם אחרוני בני לאה, ומבחינה גאוגרפית נחלתם בצפון. השבטים שמקומם בברכה טעון הסבר הם אפוא חמשת

1 נביא כאן בתמצית את דברי ראב"ע (דברים ל"ג, ו) (הראויים לעיון נרחב יותר) על סדר השבטים: "החל מהבכור כי כן המשפט. ולא הזכיר שמעון בעבור בעל פעור... ובעבור כבוד אהרון נתלה השבט ממנו... ואחר ראובן הזכיר יהודה שהוא בעל דגל... ואחר כן לוי ואחריו בנימין בעבור היות הלויים דרים בירושלים שהיתה בין יהודה ובין בנימין... ואחר כן שבט יוסף שלא יאחרנו, וכבר הקדים אחיו הקטן. ואחר כן זבולון... ואחר כן יששכר... וכאשר תמו בני הגבירות החל מגד, שהוא עם דגל בני הגבירות...".

גם רבנו בחיי (שם) מתייחס לסדר: "ראובן... לפי שהוא הבכור על כן נתן לו בברכתו משפט הבכורה. והקדים יהודה אחריו כי הוא הנוחל הראשון בארץ... ואחר יהודה ברך בני לוי, כי הם חונים בירושלים עם בני יהודה. ואחר בני לוי ברך בנימין, שהיתה נחלתם עם בני יהודה, והעיר ירושלים ובית המקדש בין יהודה ובין בנימין, והלויים יחנו עם שניהם, ואחר בנימין יוסף שלא יאחרנו...".

לשד"ל ביאור אחר לסדר השבטים, ולא נאריך בו.

2 "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכלתיהם. בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור. ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" (בראשית מ"ט, ה-ז). לוי תיקן את מעשיו בהתנהגות השבט אחרי חטא העגל, לפיכך היה פיזורו בקדושה, בערי הלוויים – בניגוד לשמעון, שנבלע בשבט יהודה. ואכמ"ל.

3 וכך לשון ר"י בכור שור על אתר: "על שהיו בני לוי משרתים במקדש שהיה בחלקו של בנימין, סמך ברכתו של בנימין לברכתו של לוי". ולשון חזקוני על אתר: "לפי שאומנותו של לוי בבית המקדש שהוא בחלקו של בנימין".

ב. "ובין כתפיו שכן"

ברצוננו להתעכב עתה על פירוש הביטוי "ובין כתפיו שכן". מובן שזהותם של השוכן ושל בעל הכתפיים תלויה בהבנת נושא הפסוק, שנידון לעיל. נתחיל את דיונונו בפירושו של חזקוני:

ובין כתפיו – גבוליו, כמו 'אל כתף ים כנרת' (במדבר ל"ד, יא). שכן – כלומר: בין גבוליו של הקב"ה שכן בנימין, נחלתו סמוכה אצל בית המקדש.

לפי פירושו, הכתפיים הן גבולותיה של נחלת בנימין. ואכן, מתוך תשעת מופיעיה של המילה כתף במובן הטופוגרפי באים שמונה – למעט זה שציטט חזקוני (במדבר ל"ד, יא) – בתיאור גבולותיה של נחלת בנימין והגבול הצפוני של שבט יהודה בספר יהושע. הרב יואל אליצור⁶ טוען כי הדבר נובע, ככל הנראה, מאופיו הטופוגרפי הייחודי של אזור זה.

המשמעות הטופוגרפית של המילה כתף היא מישור מוגבה שמדרונו תלול; הופעת המילה במשמעות זו תלויה תמיד בציון כיוון. מתיאור גבולותיה של נחלת בנימין עולה כי ישנן:

- שלוש כתפיים בגבול הצפוני של נחלת יהודה (שהוא הגבול הדרומי של נחלת בנימין) (יהושע ט"ו, ה-יא): כתף היבوسی מנגב היא ירושלים; כתף הר יערים מצפונה היא כסלון; כתף עקרון צפונה.

- שתי כתפיים בגבול הצפוני של נחלת בנימין (שהוא הגבול הדרומי של נחלת אפרים) (יהושע י"ח, יב-יג): כתף יריחו מצפון; כתף לווה נגבה היא בית אל.

- שלוש כתפיים בגבול הדרומי של נחלת בנימין (שהוא הגבול הצפוני של נחלת יהודה) (שם, טז-טז): כתף היבوسی נגבה; כתף מול הערבה צפונה; כתף בית חגלה צפונה.

לא נעסוק במסגרת זו בזיהוי הטופוגרפי המדויק של כל אחת מן הכתפיים, אך ברור שלפנינו יחידה שבטית המוקפת מכל עבריה בכתפיים המגדירות באופן מדויק את גבולותיה: בדרום – כתף היבوسی; בדרום-מערב – כתף הר יערים וכתף עקרון; בדרום-מזרח – כתף מול הערבה וכתף בית חגלה; בצפון – כתף לווה; בצפון-מזרח – כתף יריחו. מציאות זו מומחשת היטב בהדגשת הכתפיים במפה המצורפת (מפה מס' 1).

נמצאנו למדים שלפי פירושו של חזקוני, משמעות הכתוב היא שהקב"ה בחר לשכון בין גבולותיה המוגדרים של נחלת בנימין כולה, שהיא נחלת שכינה, ועצם בחירתה של נחלה זו והשראת שכינה בה מייחדת את שבט בנימין מיתר השבטים.

ראב"ע מפרש "ובין כתפיו – באמצע נחלתו".⁷

פירוש שלישי למילים אלו מוצע ברש"י:

6 הרב י' אליצור, "מהו כתף והיכן כתף ים כנרת קדמה", על אתר ד-ה, ע' 41 ואילך. תמצית הדברים מובאת בגוף שיעורנו.

7 כוונתו אינה ברורה לי לגמרי: אם מדובר על מקום המקדש הוא מצוי ממש בדרום הנחלה. אם מדובר על נקודה אמצעית בנחלה בה ה' שוכן, מהי נקודה זו?

ראב"ע (שהובא בהערה 1) מבאר כי לוי ובנימין נסמכו "בעבור היות הלויים דרים בירושלים שהיתה בין יהודה ובין בנימין", ולפי זה הסמיכות נובעת גם מן הסמיכות הגאוגרפית, ולא רק בגלל השותפות לעניין השראת השכינה.

2. תוכן הברכה

ניסוח הברכה מעורר כמה שאלות: מיהו "ידיד ה'" ? מיהו הנושא של הפסוק כולו? מה משמעות "ישכן לבטח עליך" ו"חפף עליך"? מה פירוש "בין כתפיו שכן"? להלן ננסה, בעזרת המפרשים, לענות על שאלות אלו.

בפשטות, בנימין עצמו הוא ידיד ה'. אמנם הרמב"ן מחדש בפירושו על דרך האמת כי "ידיד ה' ישכון על בנימין", והכוונה לקב"ה.⁴

נושא הפסוק ופירושו תלויים בשאלה מיהו הידיד: אם הידיד הוא בנימין, שיעור הכתוב הוא שבנימין ישכון על ה', וה' יהיה חופף עליו כל הימים וישרה שכינתו בתוך ארצו; לפי ההבנה השנייה, שיעור הכתוב הוא שה' שוכן על בנימין.

הלשונות "חפף" ו"שכן" קשורות בבירור בהשראת שכינה. המילה "חפף" רומזת לחופת כבוד, וראה למשל ישעיהו ד', ה: "וברא ה' על כל מכוני הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד תִּפְּה". הרמב"ן בפירושו טוען שהמילים "ישכן", "חפף" ו"שכן" רומזות לשלושה מקדשים:

יאמר במקדש ראשון 'ישכון לבטח עליך'... ואמר על בית שני 'חופף עליך כל היום', שלא שרתה בו השכינה, רק היתה מכסה ומגינה עליו [וכן גם דעת רש"י, "ל], או חופף ממש [דוגמת נשמה החופפת על הגוף, על פי ציוני]... 'ובין כתפיו שכן לימות המשיח'...

ומסכם רבנו בחיי שברכת בנימין היא "למעלתו ולכבודו שהוא אושפיזיכן לשכינה... ולמדנו מכל זה שאין בכל השבטים כולן מבורך כבנימין בהשראת שכינה ובמעלה ובזכות ויש לו יתרון על כל יתר אחיו".⁵ מכל מקום, עולה מכאן זיקה ברורה מאוד בין השראת שכינה לבין ארצו של בנימין.

על המילים "חפף עליך כל היום" מביא רש"י את דברי המכילתא: "לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר".

4 בישיעהו ה', א "ידיד" הוא שם תואר לקב"ה, וכך מפורש בספרי על אתר.

5 הספרי (דברים שנב; וראה גם מנחות נג ע"א) דורש את המילה ידיד כך: "ששה נקראו ידידים. הקב"ה נקרא ידיד שנאמר (ישעיהו ה') 'אשירה נא לידידי', בנימין נקרא ידיד שנאמר 'ידיד ה' ישכון לבטח עליך' (דברים ל"ג, יב), שלמה נקרא ידיד שנאמר 'ויקרא את שמו ידידיה – וה' אהבו' (ש"ב י"ב), ישראל נקראו ידידים שנאמר 'נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה' (ירמיהו י"ב), בית המקדש נקרא ידיד שנאמר 'מה ידידות משכנותיך' (תהילים פ"ד), אברהם נקרא ידיד שנאמר 'מה לידידי בביתי' (ירמיהו י"א). יבוא ידיד [זה שלמה] ויבנה ידיד [זה בית המקדש] בחלקו של ידיד [זה בנימין] לידיד [זה הקב"ה] ויבואו בו ידידים [אלו ישראל] בני ידיד [זה אברהם]".

יהושע. בכולהו [בכולם] כתיב 'וירד', 'ועלה הגבול', 'ותאר הגבול'. בשבט בנימין 'ועלה' כתיב 'וירד' לא כתיב. אמרי: שמע מינה הכא הוא מקומו. סבור למבנייה בעין עיטם דמדלי [סברו לבנותו בעין עיטם, שהוא גבוה], אמרי: ניתתי ביה קליל [אמרו: ננמיכנו מעט], כדכתיב 'ובין כתפיו שכן' (דברים ל"ג, יב).

דברי הגמרא תואמים את דברי הספרי (דברים שנד) "מה שור זה אין בו נאה מכתפיו, כך בית המקדש גבוה ונאה מכל העולם", כלומר: כתפי השור הן המקום היותר גבוה, וראשו ביניהן – וכך גם בית המקדש.

ג. משמעות השראת שכניה במקום נמוך

לאחר שלמדנו שהקב"ה בחר להשרות את שכנתו בנחלת בנימין ועמדנו על ייחודה הטופוגרפי, ברצוננו לבחון את משמעותו הרוחנית של מיקומם הנמוך של העיר והמקדש ביחס לגבעות הסובבות אותם.

1. ירושלים במקום נמוך

פסוקים שונים בדברי הנביאים ובכתובים מתייחסים למיקומה הנמוך של ירושלים.

בתהילים קכ"ה, ב נאמר:

ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו מעתה ועד עולם.

הכתוב מעניק משמעות רוחנית לעובדה הטופוגרפית שהעיר הקדומה נמוכה מן ההרים הסובבים אותה. ומבאר רד"ק:

אף על פי שהרים סביב לה, אין לה חוזק, וישלטו הגוים וילכדו אותה אלה מאלה, ולא יהיה לה חוזק עד שיהיה עם ה' בתוכה, שיהיה הוא סביב לעמו, ושמו יהיה להם חוזק יותר מן ההרים ולא ישלט בהם אויב מעתה ועד עולם.

נראה שהנחת היסוד של רד"ק הייתה שהרים הסובבים את העיר מגנים עליה, ולמרות זאת – אומר הכתוב – אין היא מוגנת באמת אלא בשם ה'. ואולם, אנו מבקשים לטעון (ראה שיעורינו הקודמים על המבנה הטופוגרפי של העיר) כי ההרים הסובבים את העיר הקדומה לא רק שאינם מגנים עליה אלא גם מהווים נקודת תורפה שלה, בהיותה נשלטת על ידם, וממילא לא ההרים הם שמגנים עליה כי אם ה'. לפי הבנה זו, התנאים הטופוגרפיים של העיר – נמיכותה היחסית – אינם מספקים לה את ההגנה הראויה, ויוצרים מציאות של תלות הכרחית בהגנה הא-לוהית – "וה' סביב לעמו".

תיאור דומה עולה גם מכינוי העיר "גיא חזיון" (ישעיהו כ"ב, א). רד"ק על אתר מפרש:

נבואה זו נאמרה על ירושלים, וקראה 'גיא חזיון' לפי שהיא מקום הנבואה. ומה שקראה 'גיא' והיא הר, לכנותה לרעה, לפי שהפילוה יושביה לרעתם והסיבוה מהר אל הבקעה, ואינה ראויה שתיקרא עתה הר אלא גיא.

ובין כתפיו שכן – בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי, אלא שנמוך עשרים ושלש אמות מעין עיטם, ושם היה דעתו של דוד לבנותו, כדאיתא בשחיטת קדשים (זבחים נד ע"ב) 'אמרי ניתתי ביה פורתא' [אמרו: נעשהו נמוך מעט ונבנהו בירושלים שהוא למטה כדכתיב 'כתפיו' ולא כתיב ראשו (רש"י שם)], משום דכתיב 'ובין כתפיו', שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו.

באותו כיוון מרחיב רבנו בחיי שם:

וטעם 'בין כתפיו' ולא אמר על ראשו, לפי שבית המקדש אינו בגובה ההר ממש אלא למטה מעט נמוך...

לפי הבנת רש"י ורבנו בחיי, המילים "בין כתפיו" אינן מתייחסות לנחלת בנימין כולה על גבולותיה, כי אם למקומו של בית המקדש, שאינו בנוי בנקודה הגבוהה ביותר על ההר אלא בנקודה נמוכה יותר בין כתפיים או לכל היותר לעיר ירושלים (ראה רש"י ד"ה כל היום; ובאברבנאל על אתר "לכן תהיה השגחת השם יתעלה וברכתו תמיד על ירושלים, וכמו שנאמר 'והיו עיני ולבי שם כל הימים' (מלא"ט)).

נוכל לסכם אפוא כי מן ההיבט הגאוגרפי עשויות המילים "בין כתפיו שכן" להתייחס לשלושה מעגלים: נחלת השבט כולו, ירושלים ובית המקדש. ביחס לכל אחד מן המעגלים הללו יש לברר מהן הכתפיים.

ביחס לנחלה כולה כבר הוכחנו, על פי חזקוני, כי הכתפיים הן גבולות הנחלה, והערנו כי מבחינת טופוגרפית הכתף היא שטח מוגדר ביותר: מקום מוגבה ובו מדרון תלול. על כך יש להוסיף נקודה כללית יותר, והיא שסביבות נחלת בנימין גבוהות יותר מן הנחלה עצמה (לכיוון צפון ולכיוון דרום), כלומר, נחלת בנימין כולה נמוכה מנחלת אפרים שמצפון לה ומנחלת יהודה שמדרום לה: בצפון-מזרח היא תחומה על ידי קְמַר אפרים-בנימין, ובדרום-מערב – על ידי קמר חברון (עיי' מפה מס' 2).⁸

ביחס לירושלים והמקדש, הכתפיים הן הגבעות המקיפות את ירושלים: במזרח ובצפון – הר הזיתים והר הצופים; במערב – הגבעה המערבית (אזור הר ציון והרבעים היהודי והארמני של היום); ויותר מערבה – אזור משכנות שאננים וכו'.

כיוון שהגבעות הסובבות את העיר והמקדש גבוהות מהם, נמצא בניין המקדש מזדקר מבין הכתפיים הבולטות סביב לו, כראש הבולט בין הכתפיים. רש"י (שהובא לעיל) וראשוניים נוספים מביאים את דברי הגמרא (זבחים נד ע"ב), המנמקת את מיקומו הנמוך מעט של בית המקדש בפסוק שבו עסקנו:

דרש רבא: מאי דכתיב 'וילך הוא [=דוד] ושמואל וישבו בניות... ברמה' (שמ"א י"ט, יח)? וכי מה ענין ניות אצל רמה? אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם. אמרי, כתיב 'וקמת ועלית אל המקום' (דברים י"ז, ח), מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. לא הו' ידעי דוכתיה היכא [לא ידעו היכן מקומו]. אייתו [הביאו] ספר

8 וכמוכ, הנחלה הולכת ומשתפלת לצד מזרח ולצד מערב: לכיוון ים המלח ולכיוון הים התיכון.

ההתגלות בסנה: "למה נגלה הקב"ה למשה בסנה? ללמד שאין מקום בעולם פנוי בלא שכינה ואפילו הסנה" (שמות רבה ב ט).

תפיסה זו מנוגדת בתכלית לאמונתם של הגויים, העובדים את אלוהיהם "על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן" (דברים י"ב, ב), וכדברי רבי עקיבא: "כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן, דע שיש שם עבודה זרה" (עבודה זרה פ"ג מ"ה). יסוד זה עולה בכמה מקומות בתורה ובדברי הנביאים, למשל: "עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק" (דברים ל"ג, ט); "על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו" (הושע ד, ג). צורת העבודה האלילית מבוססת על האמונה הגשמית שביסודה, שלגובה יש בה מקום משמעותי. את קרבתם לאלוהיהם ביטאו עובדי האלילים במישור הפיזי: הם תפסו את האלים כמי שיושבים על ההרים ובמקומות הגבוהים ושולטים על כל מי שנמצא תחתם, ועל כן קבעו את אתרי הפולחן דווקא במקומות גבוהים, המבטאים מבחינתם דמיון וקרבה לאלוהיהם. יתרה מזאת, סביר מאוד שלהתנשאות הפיזית היה גם מובן של התנשאות וגאווה במישור הרוחני, אולי מתוך רצון להתחרות באל השוכן למעלה. מכאן תובן הביקורת של הנביאים (ראה למשל ישעיהו ב) על הגאווה וההתנשאות, שיש בהן משום חילול ה'.

בניגוד לתפיסה זו, הקב"ה מתגלה בכל מקום – הן מצד ענוותנותו הן מצד גדולתו: הוא אינו מוגבל כלל על ידי המציאות הפיזית, ועל כן הוא משגיח גם במקום נמוך ומתגלה גם בו.¹³

* * *

בשיעור הבא נעסוק בע"ה בהיבטים נוספים של סוגיית גובהו של בית המקדש: המקדש כתיקון למגדל בבל וגובהו לעתיד לבוא.

לפי הרד"ק, הכינוי "גיא" נובע ממעשיהם הרעים של יושבי העיר. על פי דרכנו, כינוי זה מתייחס למיקום היחסי הנמוך שלה, בין ההרים הסובבים אותה.

גם ירמיהו מכנה את ירושלים "יושבת העמק צור המישור" (ירמיהו כ"א, יג-ד). הכינוי "צור המישור" משמעו 'צור הבולט מתוך העמק', והוא מתייחס להיות ירושלים גבעה הבולטת מתוך העמקים שסביבה. ואולם, בגלל מיקומה הנמוך באופן כללי מכונה ירושלים בפסוק גם "יושבת העמק" – תיאור ההולם, כפי שמבאר יפה נגה הראובני,⁹ את מראה העיר כפי שנגלה לעיני הנביא הבא מענתות באזור האוכף שבין הר הצופים להר הזיתים.

2. משמעות¹⁰

ברצוננו להציג כאן שלוש משמעויות שונות למיקומה היחסי הנמוך של ירושלים.

א. המשמעות הראשונה כבר הוזכרה לעיל: נמיכות העיר מבטאת את פגיעותה – את העובדה שאין היא מוגנת באופן טבעי – ובכך את תלותה היסודית בקב"ה.¹¹

ב. איתא במדרש תהילים (ט"ח, ט):

'ההר חמד א-להים לשבתו' – אין רצוני אלא בסיני, שהוא שפל מכולכם, שנאמר 'מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח' (ישעיהו נ"ז, ט)... וסיני מהיכן בא? אמר ר' יוסי: מהר המוריה נתלש, כחלה מעיסה, ממקום שנעקד יצחק אבינו, אמר הקב"ה: הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו נאה לבניו לקבל עליו את התורה. ומנין שעתיד לחזור למקומו, שנאמר 'נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים' אלו תבור וכרמל וסיני וציון. 'ההרים' – ה' הרים, כלומר, כמנין חמשה חומשי תורה.¹²

כלומר: הקב"ה בוחר לשכון דווקא במקום הנמוך ביותר, בגלל ענוותנותו.

ג. נאמר בתהילים (ק"ג, ד-ו):

רם על כל גוים ה' על השמים כבודו. מי כה' א-להינו המגביה לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ.

גדולתו של הקב"ה היא בכך שאין הוא מוגבל למקום מסוים, והוא מתגלה בשמים ובארץ גם יחד. רעיון זה עולה במקומות רבים אחרים, כגון בפסוק אחר בתהילים "כי רם ה' ושפל יראה, וגבוה ממרחק יידע" (תהילים קל"ח, ו), או במדרש על

9 נגה הראובני, אור חדש על ספר ירמיהו, קרית ספר 1968, ע' 26-19.

10 יכולנו כמובן להסתפק בקביעת העובדה שזהו מיקומה של העיר מבחינה טופוגרפית. ואולם, כחלק ממגמת השיעור, ברצוננו לטעון כי ישנה משמעות רוחנית גם לטופוגרפיה, ובהקשר זה נתייחס כאן לסוגיית הגובה.

11 מציאות זו משתקפת ממכלול מיקומה הטופוגרפי של העיר כפי שתואר בשיעורים הקודמים: קרבתה אל המדבר, ריחוקה מן הדרך והעדר עורף חקלאי משמעותי.

12 יש במדרש נפלא זה עניינים רבים להרחיב בהם: הזיקה שבין הר סיני להר המוריה כמקום הקשור בתורה, זיקת העקדה למתן תורה ועוד. לענייננו, נסתפק כאן בסוגיית הגובה.

*****
כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ה
עורך: בעז קלוש
*****
בית המדרש הווירטואלי שליך ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il
*****

13 נעיר בהקשר זה כי בצד המקורות הדורשים פנייה לקב"ה ממעמקי הנפש (למשל תהילים ק"ל, א, "מעמקים קראתיך ה'"), יש מקורות בחז"ל המדברים על בניית בתי כנסיות בגובהה של עיר (למשל תנחומא בחקתי ג). יש מקום לדון אם לגובהו של בית הכנסת יש משמעות עצמית, או שמא הדבר בא רק להגביה את בית הכנסת משאר בנייני העיר מצד כבודו, ואכמ"ל.